

«نظارت و مجلس شورای اسلامی»

از: حجة الاسلام والمسلمين
دري نجف آبادي

قانونگذاريها، برنامه ريزيها است و چراغ
هدايت دولت و ملت را به دست دارد.
مجلس پاينگاه اساسي نظام و مردم و مائة
حضور و مشاركت واقعي مردم در
تصميم گيري ها و مظهر ارادة ملي است.
درباره قداست، اهميت و جايگاه
حساس و سرنوشت ساز مجلس و نقش آن

بسم الله الرحمن الرحيم
و به نستعين و الحمد لله رب العالمين

پيشگفتار:

مجلس در نظام جمهوري اسلامي ايران
از اهميت ويژه و والايي برخوردار بوده و
محور بسياري از تصميم گيري ها،

در صلاح و فساد جامعه و کشور و نظارت بر کارها و اصلاح امور و برخورد قاطع و دلسوزانه با مسائل کشور، بیانات رهبر فقید انقلاب، حضرت امام خمینی قدس سرّه الشریف و بیانیه ها و سخنان رهبر معظم انقلاب، حضرت آیه الله خامنه ای مدظله الشریف، بهترین دلیل و گواه است:

امام (ره) می فرمود^۱:

«مجلس شورای اسلامی تنها مرکزی است که تمام قوا باید تبع آن باشند و یا اکیداً علاقه مند که قداست مجلس معظم و وکلای محترم محفوظ باشد تا الگویی باشند برای مجلس های جهان. شما (نمایندگان) باید در آنجا معلم اخلاق باشید برای همه کشور، حضرات و کلاء، مجلس را معبدی کنند منزّه از اعمال و اقوال زمان طاغوت تا مجلس نمونه شود. باشد که مجالس دیگر کشورهای اسلامی از آن تبعیت کنند. مرکز همه قانونها و قدرتها مجلس است».

همچنین فرموده است^۲:

«شک نیست که مجلس به همه امور نظارت دارد و حق نمایندگان است که از هر انحراف و خلافی که از وزراء و ادارات می بینند به حکم قانون جلوگیری کنند و دولت را تا حد استیضاح بکشانند، لکن فرقهها است بین نظارت و استیضاح و بین عیب جویی و انتقام گیری و این فرقهها را همه کس پس از رجوع به وجدان خویش می فهمد».

رهبر معظم انقلاب اسلامی می فرماید^۳:

«نمایندگی مجلس، مسؤولیت و خدمت است مجلس در نظام اسلامی دارای نقش حقیقی در اداره و هدایت کشور است و درست ایفاء کردن این نقش تأثیر عمیق و تعیین کننده ای در سرنوشت و مسیر و جهت گیری های اصلی کشور به جای می گذارد. مجلس به معنای حقیقی کلمه مظهر اراده و حاکمیت مردم است. مجلس با مصوبات خود راهی را که دولت اسلامی برای اداره کشور باید بپیماید ترسیم می کند و براین حرکت سرنوشت ساز نظارت می نماید. مجلس در همه حال باید حرّیت و صراحت و حقگرایی و استقلال خود را حفظ کند و راه راست را به مجریان امور بنماید و بر پیمودن آن نظارت کند. نمایندگان باید پاسخگویی رأی اعتمادی که بر اعضای دولت می دهند باشند، با این حال کارشکنی و فتنه گری واغراء به جهل از هیچ کس قابل قبول نیست».

بنابراین مجلس باید تمام امور کشور را اصلاح کند، همه امور کشور را تحت نظر داشته باشد. پست نمایندگی مسؤولیت است و تکلیف و نمایندگان باید با نظارت دقیق و همه جانبه خود و تصویب قوانین هدایتگر و سازنده، راه کار و تلاش و پیشرفت کشور را هموار نموده و اگر ضعف، خلاف و یا تخلفی دیدند با قدرت و قاطعیت برخورد نموده و مسامحه روا ندارند.

در قانون اساسی به این مسأله توجّه خاص مبذول شده و از نظر شرایط و

اجرامی گردد. با نظارت جلوی مفاسد رشوه و ارتشاء و بیکاری و تنبلی گرفته می شود. با نظارت صحیح، عدالت و قسط و انصاف حاکم خواهد شد. با نظارت امکان دفاع از حقوق محرومان و مستضعفان فراهم می گردد. با نظارت حوادث و سوانح و ضعفها بطور جدی پی گیری می شود. با نظارت و مراقبت، دستگاههای اجرایی و قضایی و نهادها و ارگانها اصلاح می شوند. با نظارت، عوامل خاطی و فاسد شناخته و تحت پیگرد قرار می گیرند. با نظارت نظام تثبیت شده و استوار و قابل دفاع خواهد ماند. نمایندگان مجلس طبق اصل ۶۷ قانون اساسی امانتدار ملت بوده و سوگند شرعی خورده اند که پاسدار حریم اسلام و ملت باشند و به استقلال و اعتلای کشور بیندیشند و در تمام امور خدا را در نظر داشته و به حفظ حقوق ملت و خدمت به مردم پایبند باشند. در اصل شصت و هفتم قانون اساسی آمده است:

نمایندگان باید در نخستین جلسه مجلس به ترتیب زیر سوگند یادکنند و متن قسم نامه را امضاء نمایند:

بسم الله الرحمن الرحيم

«من در برابر قرآن مجید، به خدای قادر متعال سوگند یاد می کنم و با تکیه بر شرف انسانی خویش تعهد می نمایم که پاسدار حریم اسلام و نگاهبان دستاوردهای انقلاب اسلامی ملت ایران و مبانی جمهوری

اختیارات و مسؤولیتها بر رکن بودن و محوریت مجلس در امور کشور تأکید شده و اصول فراوانی به وظائف و اختیارات و رسالت مجلس اختصاص یافته است. در حدود ۶۰ اصل و قریب ۱۱۰ از اصول قانون اساسی به مسائل مربوط به مجلس و قانونگذاری و قوه مقننه و وظائف این قوه مربوط می شود این خود اهمیت و قداست و نقش کلیدی و جایگاه ویژه مجلس را در امور کشور نشان می دهد. بررسی همین بخش مهم تفاوت ماهوی مجلس و قوه قانونگذاری در جمهوری اسلامی با قانون اساسی مشروطیت و نظام گذشته را به خوبی بیان می دارد.

باتوجه به نقش مؤثر و مهم مجلس در نظام کشور، وظایف عمده مجلس در دو بخش خلاصه می گردد:

الف) قانونگذاری

ب) نظارت

در بحث قانونگذاری، مجلس با طرحها و لوایح سروکار دارد و قوانین موردنیاز را در زمینه های گوناگون تنظیم و تصویب می نماید. برای رفع مشکلات، قانون گره گشایی می نماید و بستر سالم حرکت جامعه را از نظر قانونی و تحقق هدفهای موردنظر هموار می کند (فعالاً موضوع بررسی ما نیست) اما عمده بحث ما درباره نظارت است [با نظارت، حضور فعال و جدی مجلس در مسائل کشور حفظ می شود]. با نظارت، قوانین به نحو صحیح

اسلامی باشم، ودیعه ای را که ملت به ما سپرده به عنوان امینی عادل پاسداری کنم و در انجام وظایف وکالت، امانت و تقوی را رعایت نمایم و همواره به استقلال و اعتلای کشور و حفظ حقوق ملت و خدمت به مردم پایبند باشم، از قانون اساسی دفاع کنم و در گفته ها و نوشته ها و اظهارنظرها، استقلال کشور و آزادی مردم و تأمین مصالح آنها را مدنظر داشته باشم».

نمایندگان اقلیتهای دینی این سوگند را با ذکر کتاب آسمانی خود یاد خواهند کرد. نمایندگان که در جلسه نخست شرکت ندارند باید در اولین جلسه ای که حضور پیدا می کنند مراسم سوگند را به جای آورند. بدیهی است این سوگندنامه یک سوگند شرعی و یک تکلیف الهی است که در رعایت هرچه بهتر آن همه نمایندگان و قوه مقننه باید ساعی و کوشا باشند.

۲- اهمیت امر نظارت:

[مسأله نظارت در اسلام از اهمیت و ویژگی خاصی برخوردار است تا جائیکه از دو اصل کلیدی وارزشمند امر به معروف و نهی از منکر به عنوان نظارت عاقله یاد می شود و نصیحت نسبت به پیشوایان و کارگزاران اسلامی به عنوان یک تکلیف و مسؤولیت به حساب می آید.]

محاسبه و مراقبت و حسابرسی در فرهنگ اسلام جایگاه خاصی داشته و در سیره پیشوایان الهی ما مسائل مربوط به

بیت المال و حسابرسی در امور از سختگیری و حساسیت خاصی برخوردار است. امیرالمؤمنین (ع) نظارت عالییه ای بر تمامی امور جامعه داشت. دستگاههای اطلاعاتی و تجسس و عیون در کلیه امور، گزارشهای ویژه ای را برای والیان و رهبران جامعه فراهم نموده و دستگاه حسبه نیز نقش بسیار سازنده و تعیین کننده ای در مراقبت، کنترل، نظارت و پی گیری امور به عهده داشته و از احترام و الایی برخوردار بوده اند.

بدیهی است هدف از نظارت، اجرای صحیح قوانین و عدالت، جلوگیری از ظلم و حیف و میل، تلاش برای برقراری نظم و امنیت، جلوگیری از سوء استفاده و فساد و غیره می باشد.

[در جمهوری اسلامی ایران که نشأت گرفته از اسلام و ارزشهای اسلامی است اصل نظارت به عنوان یک اصلی زیربنایی و کارساز که سلامت و صحت و بقای نظام و حقوق ملت را تضمین خواهد کرد، مورد توجه و عنایت قرار گرفته است] و اگر نظارت نباشد همه ارزشها از بین می رود و روحیه یأس و ناامیدی حاکم خواهد شد و عناصر ناباب همه قداستها را زیر پا خواهند گذاشت.

۳- فایده و هدف از نظارت:

بزرگترین فایده نظارت خوب، جلب اعتماد مردم، اجرای صحیح قوانین و حضور مردم در صحنه های انقلاب و تداوم نظام

گوناگون و بازرسی های ویژه هرکدام به نحوی نقش ارزنده و حیاتی نظارت را باید انجام دهند و در یک یا چند بند کار دقیق بررسی و نظارت را به نحو احسن عملی سازند.

۴- نظارت در قانون اساسی و جمهوری اسلامی:

واژه نظارت در ده اصل از اصول قانون اساسی به کار رفته که به ترتیب عبارتند از: اصول ۹۹-۱۰۰-۱۰۱-۱۱۰-۱۱۸-۱۳۴-۱۵۶-۱۶۱-۱۷۴-۱۷۵ هریک از اصول یادشده در جای خود در خور بحث و قابل توجه است. نظارت در سیستم حکومتی جمهوری اسلامی ایران از مقام رهبری آغاز می گردد؛ در بند ۲ اصل ۱۱۰، نظارت عالی مقام معظم رهبری بدین صورت آمده است: «نظارت بر حسن اجرای سیاستهای کلی نظام».

این اشراف عالی و همه جانبه مقام رهبری بر کلیه امور کشور شامل می گردد و رسالت عظیم الهی مقام ولایت فقیه را بر کلیه جریانات جامعه و تثبیت صحیح امور در بر می گیرد.

۵- نظارت قوه قضائیه:

شامل نظارت بر حسن اجرای قوانین طبق مفاد اصل ۱۵۶ و نیز نظارت دیوان عالی کشور بر اجرای صحیح قوانین در محاکم و ایجاد وحدت رویه قضایی و انجام مسؤولیت های مربوطه طبق اصل ۱۶۱ قانون

خواهد بود. نظارت قوی و سالم و سازنده مانع بروز خودمحموری ها، سوء استفاده ها، دشمنی ها و تضادها و اعمال سلیقه های شخصی، گروهی و قومی است. نظارت، عامل برقراری روابط حسنه مردم با حکومت و بالعکس خواهد بود. نظارت، جذب عامل حفظ و بقاء و پاسداری از ارزشها و کیان جامعه و عزت و شرف اسلامی و ملی است. نظارت، مایه جلوگیری از رخنه فتنه و فساد و عناصر ناپاب و خودمحموری است. در یک کلمه نظارت باعث اجرای صحیح قوانین و احقاق حقوق مردم و رسیدگی به امور محرومان و مستضعفان و ستمدیدگان و اجرای عدالت است.

نظارت ابعاد گوناگون و شیوه های مختلفی دارد و در یک جامعه، دستگاهها، نهادها و ارگانهای فراوانی به صورت مستقیم و غیرمستقیم بر امور نظارت دارند و مسائل و حوادث و جریانات را از جهات مختلف بودجه ای و برنامه ای، عملیاتی، محاسباتی، مالی، فنی، تطبیق صحیح با قوانین و مقررات، بازرسی و ارزیابی می نمایند. در کشور ما نیز قوانین و مقررات فراوان مانند قانون تفریغ بودجه، قوانین محاسبات عمومی و... سازمانهای گوناگون مانند سازمان برنامه و بودجه و سازمان حسابرسی و سازمان بازرسی کل کشور و دیوان محاسبات و دیوان عدالت اداری و مهندسین ناظر و ذیحسابان در دستگاههای

اساسی می باشد.

دیوان عدالت اداری و بازرسی کل کشور طبق اصول ۱۷۳ و ۱۷۴ قانون اساسی دو بازوی توانای دیگر دستگاه قضایی کشور هستند که وظیفه رسیدگی به شکایات، تظلمات، اعتراضات مردم و احقاق حقوق آنها و حسن جریان امور و اجرای صحیح قوانین را بعهده خواهند داشت. تفصیل مسؤولیت هریک و شیوه کار آنها در خور بحث جداگانه ای است.

۶- نظارت قوه مجریه:

اصل ۱۳۴ در رابطه با وظایف رئیس جمهور می گوید: «ریاست هیأت وزیران با رئیس جمهور است که بر کار وزیران نظارت دارد و با اتخاذ تدابیر لازم به هماهنگ ساختن تصمیم های وزیران و هیأت دولت می پردازد و...»

در رابطه با رئیس جمهور دو دستگاه مهم کار نظارت را انجام می دهند و مسؤولیت بسیار مهم و کارسازی را به عهده دارند:

الف) سازمان برنامه و بودجه که مسؤولیت نظارت فنی و عملیاتی بر طرحها و پروژه ها و دستگاهها و تهیه گزارشهای لازم همراه با ارزیابی کارها در این رابطه را برعهده دارد.^۴

ب) وزارت دارایی مسؤولیت مالی و محاسباتی و امور مربوط به خزانه را به عهده دارد و کنترل حساب و کتاب و خزانه

و پرداختهای خزانه را طبق قوانین و مقررات مربوط انجام می دهد. سازمان حسابرسی و ذیحسابان در دستگاههای گوناگون زیر نظر وزارت امور اقتصادی و دارایی کار نظارت مالی و تخصیص صحیح اعتبارات را طبق اسناد مربوط انجام خواهند داد.^۵

۷- نظارت قوه مقننه:

نظارت قوه مقننه که موضوع اصلی این نوشتار است از هر نظر مورد توجه، حساس، کارساز و بلکه سرنوشت ساز است زیرا یکی از حساسترین و خطیرترین وظائف نمایندگان و مجلس اسلامی مسؤولیت نظارت بر جریان صحیح امور کشور و احقاق حقوق ملت است.

نظارت قوه مقننه در دو بخش قابل توجه است:

الف- نظارت شورای نگهبان:

اصل ۹۹ درباره شورای نگهبان می گوید: «شورای نگهبان نظارت بر انتخابات مجلس خبرگان رهبری، ریاست جمهوری، مجلس شورای اسلامی و مراجعه به آراء عمومی و همه پرسی را برعهده دارد».

حدود و شیوه نظارت شورای نگهبان بحثهای فراوانی را به دنبال داشت که آیا نظارت مزبور استطلاعی است و صرفاً جهت محسن اجرای امور و انطباق با قوانین و مقررات مربوط به انتخابات و در جریان قرار گرفتن شورای نگهبان آمده یا

نیست و نمایندگان و مجلس در دو مرحله می توانند وظیفه خطیر نمایندگی خود را به نحو احسن انجام دهند.

۱- نخست در مرحله رأی اعتماد به وزراء و مسؤولان اجرایی کشور که پس از معرفی رئیس جمهور طبق اصل ۱۳۳ قانون اساسی انجام می گیرد. در این مرحله انتخاب و رأی اعتماد مانند طب پیشگیری و امور بهداشتی است که بر درمان مقدم است. مجلس در این مرحله حساس و سرنوشت ساز برای یک دوره چند ساله باید بنحو احسن انجام وظیفه نماید و باکند و کاو و دلسوزی و بررسی همه جانبه و شور، مشورت های رسمی و غیررسمی نسبت به سرنوشت کشور و هر بخش و هر دستگاه و آگاهی از سوابق و تجربه افراد و قدرت مدیریت و صداقت و صلاحیت و مقدار کارآیی و شایستگی و اخلاص هر شخص نسبت به کشور و امام و انقلاب و رهبر و ملت باید بیندیشد و رأی خود را صرفاً براساس تشخیص وظیفه و تأمین رضای خداوند بزرگ و ادای دین نسبت به ملت شریف مشخص کند.

توجه به خداوند و هشیاری، آگاهی و حفظ حدود و حقوق الهی در این مرحله از اهم امور است.

۲- نظارت مجلس بر امور اجرایی کشور. این قسمت مهمترین بخش از نظارت مجلس بر جریان امور اجرایی کشور و تمثیت صحیح و تنظیم و تنسيق و رتق و

استصوابی است که در حقیقت تصویب و تأیید شورای نگهبان را می طلبد و نظر نهایی در مورد انطباق افراد با شرائط و احراز صلاحیت ایشان و رد و قبول برای نمایندگی و یا کاندیداتوری ریاست جمهوری و... نیز به عهده شورای نگهبان خواهد بود.

و با توجه به اصل ۹۸ قانون اساسی که تفسیر قانون به عهده ۳ از اعضای شورای نگهبان است، تفسیر این اصل با نظر شورای نگهبان و نظارت در کلیه مراحل مورد نظر قرار گرفت و مقام معظم رهبری نیز این معنا را تأیید نمودند.

ب- نظارت مجلس شورای اسلامی:

یکی از حساسترین وظایف مجلس نظارت بر امور کشور و کار قوه مجریه است که به صورتهای گوناگون تجلی می کند و راه ها و شیوه ها و ابزار فراوانی برای نظارت، بازرسی، حسابرسی و هدایت صحیح امور کشور در اختیار قوه قانونگذاری و مجلس شورای اسلامی است.

بدیهی است قوه مجریه از اهمیت ویژه ای برخوردار است و باید زمینه ساز عدل و داد و روابط حسنه در جامعه باشد و راهگشای جامعه بسوی عزت و شرف و عدالت گردد و خواستها و آرمانها را تحقق ببخشد و با کارآیی و سرعت و دقت به پیشرفت امور و تنظیم روابط داخلی و بین المللی بیندیشد.

چنین دستگاهی از هدایت و نظارت و حضور آگاهانه نمایندگان ملت بی نیاز

فتق سازنده، کارگشا، مدبرانه و عادلانه جامعه است... و بر حسن اجرای امور جاری کشور نظارت خواهد داشت تا نظام اجرایی با کار آیی، سرعت، سلامت و امانت، بار سنگین مسؤولیت و رسالت خود را انجام داده و چرخهای رشد و اعتلای کشور و عزت و عظمت ملک و مملکت را به حرکت در آورده و به پیش ببرد. در اینجا نقش مجلس از نظر قانونگذاری و گره گشایی قانونی و فراهم نمودن بستر مناسب قانونی و ایجاد شرائط و تسهیلات سالم از نظر محیط اجتماعی، سیاسی و مقررات و روابط و مناسبات حکیمانه اسلامی و نیز از نظر نظارت بر حسن اجرای امور کشور بسیار مهم و سرنوشت ساز است.

موضوع اصلی سخن این مقال نیز این بخش مهم از مسؤولیت و وظیفه خطیر مجلس شورای اسلامی و نقش تعیین کننده و سازنده آنست.

از صاحب نظران و کارشناسان ذیصلاح و اندیشمندان تقاضا دارد در تبیین و تکمیل این بحث کوشا بوده و راهها و شیوه های مطلوب و مفید و کارآمد و تجربه های ملتها و مجالس دیگر را بررسی و ارائه نمایند. باشد تا مجلس شورای اسلامی که با نام و رمز مبارک «مظهر عدل علی(ع)» نام گذاری شد و در روز ولادت با سعادت حضرت مولی المومنین، امیرالمؤمنین(ع) آغاز به کار کرد، در عمل نیز از سیره و سنت آن

حضرت الهام گرفته و پیروی نماید و مانند آن حضرت که در بازارهای کوفه با تازیانه و دژه در دست می گشت و بر امور نظارت و ارشاد می فرمود و احياناً مواخذه می کرد نیز سرمشق همه ما قرار گیرد.

۸- نقش نظارتی مجلس در قانون اساسی:

باتوجه به اهمیت و مسؤولیت قوه مقننه در امر نظارت، نخست اصول نظارتی مربوط به قوه قانونگذاری را یاد آور شده و آنگاه به توضیح چند نکته خواهیم پرداخت.

اصول ۵۱-۵۲-۵۳-۵۴-۵۵-۵۸-۷۶-

۸۶-۸۸-۸۹-۹۰ و ۹۹ بر نقش نظارتی قوه مقننه اعم از مجلس و شورای نگهبان تأکید و توجه دارند. در اینجا چند موضوع و اصل را که در آن مباحث مربوط به نظارت مجلس به نحوی آمده و منظور شده به ترتیب ذکر نموده تا ابعاد این مسؤولیت روشن تر شود.

الف- اصول مربوط به تنظیم بودجه

سالانه و امور مالی- اصول ۵۱-۵۲-۵۳.

ب- اصول مربوط به دیوان محاسبات و تفریغ بودجه ۵۴-۵۵.

ج- حق تذکر و سؤال ۸۸.

د- حق تحقیق و تفحص ۷۶.

ه- نظارت بر کار دولت و هیأت وزیران و استیضاح ۸۹.

ح- نظارت بر کار صدا و سیما و... ۱۷۵.

و- آخرین مرجع رسیدگی به شکایات و تظلمات اصل ۹۰ قانون اساسی است که

۲) حضور نمایندگان در شوراها، نهادها، ارگانها، کمیته ها و هیأت‌های گوناگون و مجامع. در بسیاری از امور کشور با انتخاب مجلس، نمایندگان به حکم ناظر انتخاب می شوند. کمیته های برنامه ریزی استانی، شوراها، خرید، شورای عالی اقتصاد، کمیته تخصیص ارز یا کمیته سیاستگذاری ارزی، قانون مطبوعات، احزاب، هیأت نظارت بر اندوخته اسکناس و... از این قبیل به شمار می روند. این بخش نیز بسیار ارزشمند و حضور نظارتی نمایندگان مردم و مجلس را در بسیاری از مراکز تصمیم گیری و حیاتی کشور نشان می دهد.

۳) وظایف دستگاهها در ارائه گزارش به مجلس.

یک بخش مهم دیگر از کار نظارتی مجلس و کمیسیونها و قوانین، مربوط به ارائه گزارش به مجلس شورای اسلامی است. این قبیل مقررات و قوانین و ارائه گزارش در بسیاری از زمینه ها آمده است از جمله در بودجه سالیانه که مسائل پولی و مالی مطرح می شود. در بسیاری از موارد، دستگاهها و نهادها و ارگانها مکلف شده اند گزارش عملکرد خود یا هر بخش و یا یک قسمت خاص را در فاصله زمانی معین به مجلس شورای اسلامی و یا کمیسیونهای ذیربط ارائه نمایند. و این بخش خود، کار رسیدگی، پی گیری، نظارت و اشراف را بسیار تسهیل می نماید.

۴) بازدیدها، سرکشی ها و رسیدگی ها.

بسیار مترقیانه و کارساز و همه جانبه تنظیم شده و می تواند در بسیاری از امور و شکایات مربوط به هر یک از سه قوه رسیدگی نماید. آنچه ذکر شد بخشی از اصول قانون اساسی است که به نحوی با وظیفه نظارت مجلس مربوط می شد. ولی باتوجه به آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی و عملکرد مجلس در طول دوره های گذشته و این دوره و قوانین موضوعه باید گفت مجلس از ابزار و شیوه های گوناگون و روشها و متدهای مختلف در جهت تأمین نظرات قانونی خود و نظارت بر حسن اجرای امور استفاده نموده و می نماید که برخی از آنها عبارتند از:

۱) کمیسیونهای تخصصی مجلس. طبق ماده ۴۲ آیین نامه داخلی مجلس، کمیسیونهای دائمی مجلس (تعداد آنها ۲۵ کمیسیون است) حکم بازوی تخصصی و چشم و گوش مجلس را دارند، طرحها و لوایح عادی و یک شوری پس از بحث و بررسی در کمیسیونهای مربوطه قابل طرح در مجلس خواهد بود. به یک معنا کمیسیونهای تخصصی مجلس حق نظارت دارند و در هر رابطه می توانند با بررسی، اشراف و پی گیری بر کار دستگاههای ذیربط و امور مربوطه نظارت داشته باشند. در شرائط فعلی نیز سؤالات ابتدا به کمیسیونهای تخصصی ارجاع شده و سپس به کمیسیون سؤالات ارائه می شود.

بخش دیگری از وظایف نمایندگان، سرکشی آنان به حوزه های انتخابیه و بازدید از طرح ها و پروژه ها، ادارات و مراکز گوناگون لشکری و کشوری و ملاقات و ارتباط حضوری با مردم و مسئولان در دورترین نقاط کشور است که خود از اهمیت ویژه ای برخوردار بوده و نقش بسیار خوب و سازنده ای را در تشویق خدمتگزاران و پی گیری امور کشور دارد. در اینجا به دو قسمت عمده از کار مجلس تأکید نموده و توضیح بخشهای دیگر را به فرصتی دیگر واگذار می کنیم.

الف - دیوان محاسبات ب - اصل ۹۰

یکی از امتیازات و ویژگیهای جمهوری اسلامی و قانون اساسی نسبت به گذشته این است که در قانون اساسی مشروطیت، دیوان محاسبات زیر نظر قوه مجریه و از سازمانهای وابسته به وزارت امور اقتصادی و دارایی بود. البته متأسفانه در طول دهها سال کار چندان مثبت و چشمگیری انجام نداد و مسئولیت خطیر خود در امر تهیه و تدوین قانون تفریغ بودجه را نیز به معنی صحیح کلمه پیاده و اجرا ننمود. در زمان تدوین قانون اساسی یکی از قدمهای مهم این بود که دیوان محاسبات به عنوان چشم و گوش مجلس قرار گیرد. و اداره آن از اختیارات و زیر نظر مجلس باشد.^۶ دیوان محاسبات باید کار رسیدگی به امر

بودجه و قوانین و مقررات مربوطه را به نحو احسن انجام داده و بر کار دخل و خرج مملکت نظارت مستمر داشته باشد و از تصرف و نفوذ قوه مجریه مصون و محفوظ بماند.^۷ تا با کار آیی بهتر و سالمتر بتواند وظیفه ارزشمند نظارت را انجام دهد، قانون تفریغ بودجه هر سال را تهیه نماید. وضعیت حسابرسی کلیه دستگاهها و شرکتها و مؤسسات و نهادها و ارگانها و سازمانها را به روز برساند و بر وضعیت بسیار گسترده شرکتهای دولتی و وابسته به دولت نظارت دقیق و قوی داشته باشد.

البته این مسئولیت بسیار مهم و قابل توجه است، اما در عمل متأسفانه موفقیت چندانی حاصل نشده که علل گوناگونی دارد و شاید از همه مهمتر ۲ الی ۳ علت باشد.

(۱) ضعف امکانات، تجهیزات و نیروی انسانی، بویژه نیروهای متخصص، نیروی انسانی آگاه، صاحب نظر، کارشناس و غیره که بتواند در سراسر کشور با توجه به گستردگی کار، حسابرسی و رسیدگی لازم را انجام دهد و نتیجه رسیدگی و بررسی را بطور کامل منعکس نماید...

(۲) روش اجرایی و رسیدگی نیز مسأله مهمی است و با توجه به امکانات محدود ما و گستردگی کار باید متد و شیوه ای اتخاذ کرد و از تجربه های دنیا و شیوه های مناسب استفاده شود تا بتوان از حداقل امکانات، حداکثر نتیجه را به دست آورد. چه بسا با نمونه گیری و برخورد جدی با متخلف یا

نوسان و بلا تکلیفی نباشد. در هر صورت سیاستگذاری در امر حسابرسی دیوان محاسبات و سازمان حسابرسی و دیگر دستگاههای مسؤول و شیوه کار بسیار مهم و سرنوشت ساز است که باید نسبت به آن تدبیر لازم مبذول شود.

نکته دیگر مسؤولیت ذیحسابان از یک سو و مسؤولیت دیوان محاسبات کشور از سوی دیگر است. ذیحسابان کار نگهداری حسابها، تنظیم صورتحساب دریافت و پرداخت هر ماه و نظارت بر صحت حسابها و اسناد و مدارک تنظیمی را بعهده دارند و رسیدگی لازم ماهوی و شکل را انجام می دهند و دیوان محاسبات کار رسیدگی و نظارت شکلی و تهیه نهایی لایحه تفریغ بودجه را انجام خواهد داد.

البته فرهنگ حسابرسی و تهیه اسناد و مدارک و حفظ و ارائه آن و تفریغ بودجه باید به صورت یک امر جدی مورد توجه قرار گیرد و به عنوان یک وظیفه رعایت شود و حسن در انجام صحیح و قانونی کارها و امور باشد نه در فرار از قوانین و مقررات و چنانچه در قوانین ضعف و ایرادی باشد باید نسبت به رفع اشکال و اصلاح آن اقدام نمود و نه اینکه در زیر پا گذاشتن آن از یکدیگر سبقت بگیریم.

مسئله شرکتهای دولتی و وابسته به دولت و نیز نهادها و ارگانها و نهادهای انقلابی نیز با توجه به گستردگی کار آنها، متأسفانه مشکل دیوان محاسبات را دو

متخلفین در هر شرایط و با هر کس نتیجه بهتری حاصل آید و الا امکان رسیدگی صوری و محتوایی در همه موارد جزئی و کلی و تطبیق با اسناد و مدارک و اجتناب از سندسازی و... کاری بس مشکل است.

۳) عوامل دیگری در این مسأله هریک به سهم خود تأثیر دارند که می توان به برخی از آن علل اشاره کرد از آن جمله است: روحیه فرار از قانون و اینکه بسیاری از دستگاهها تصور می کنند این قبیل قوانین و مقررات حکم ترمز را دارند. و لذا در بسیاری از موارد عدم همکاری دستگاهها را می بینیم و عدم توجه صحیح آنان نیز به این مسأله دامن می زند. عقب ماندگی شدید امر حسابرسی و تفریغ بودجه در کشور بویژه نسبت به قبل از انقلاب اسلامی و نسبت به شرکتها و سازمانهای وابسته خود تأثیر فراوانی در این رسیدگی دارد. دیوان محاسبات باید امور رسیدگی به دخل و خرج کشور را به روز برساند و گزارش لازم را به مجلس ارائه نماید و تنها به یک بایگانی از اسناد و مدارک تبدیل نشود که نقض غرض است.

از مسائل مهم فقدان روحیه، عدم مجازات و برخورد با متخلف، ملاحظه کاری، مسامحه کاری و ضعف پیگرد قانونی و مجازات قابل ذکر می باشد. مشکل قانون محاسبات عمومی و ذیحسابی ها و نقش حساس آنها نیز باید بخوبی روشن و شکل قانونی آن دچار

چندان می کند و در این موارد کار رسیدگی و اطلاعات مورد نیاز بسیار ضعیف و ناچیز است و ابزار لازم نیز برای انجام کار محدود می باشد.

مسئولیت حساس و سنگین تهیه لایحه تفریغ بودجه به عهده دیوان محاسبات و نشان دهنده دخل و خرج دولت و اجرای صحیح قوانین و مقررات و انطباق بودجه ها با موارد مصرف است.

در حقیقت لایحه بودجه یک شوری است و می توان گفت که شور دوم آن در لایحه تفریغ بودجه دیده می شود در یک مرحله مجلس اجازه دخل و خرج و تأمین منابع و مصارف را می دهد و در مرحله دیگر مجلس با تصویب لایحه تفریغ بودجه اعلان می دارد که آنچه را در مرحله نخست اجازه داده بوده مورد تأیید و قبول است و بطور صحیح و طبق مقررات مربوطه عمل شده است یا خیر. البته اعلان تخلف و یا عدم تصویب، در حقیقت یک امر سیاسی و بیان حدود اعتبار و اعتماد مجلس به دولت است که در جهان بسیار معتابه و از حساسیت خاصی برخوردار است. و در واقع در هر دو مرحله صحبت از رأی اعتماد و عدم آن است که با توجه به مشروعیت دولت در سایه رأی نمایندگان ملت نقش مهمی در رابطه با دولت و مجلس و ملت و اعتماد به دولت را ایفاء خواهد نمود. و با اعلان آن در مجلس و از رسانه های همگانی بر اعتبار و پشتیبانی خود از دولت افزوده و یا سلب

اعتماد خود را اعلان نموده و در موارد لزوم نیز می تواند مدارک را به مراجع صالحه جهت رسیدگی لازم ارجاع نماید.

و در هر صورت مجلس برخواسته از اعتماد مردم به وظیفه مهم و نظارتی خود لباس عمل پوشیده است. در اینجا تذکر چند نکته لازم است:

نخست مسئولیت کمیسیون دیوان محاسبات و بودجه و امور مالی مجلس شورای اسلامی و نقش بسیار مؤثر آنست که باید بسیار فعال و جدی برخورد نموده و در لایحه تفریغ بودجه و قوانین مربوطه و نیز در معرفی رئیس و دادستان دیوان محاسبات اقدام لازم معمول داشته، و بر کار دیوان و عملکرد آن نظارت داشته باشد.

دیوان نیز باید با استفاده از نیروهای خبره و مستشاران باتجربه و در صورت کمبود تربیت کادرهای شایسته براساس مصالح عالیه کشور نظارت خود را اعمال نماید و بسه دور از حب و بسفرض، محافظه کاری، تأثیر پذیری و صرفاً براساس ضوابط، قوانین و مقررات، منطق قوی و مصالح کشور عمل نماید و از غرق شدن در امور جزئی و فرعی و کم ارزش و وقت کش که موج تضييع حقوق ملت خواهد شد و نتیجه ارزنده ای برای جامعه ببار نیاورده و اثر مفیدی بر آن مترتب نباشد، اجتناب نماید و سراغ مسائل اصلی و اساسی و راههای اصولی برود و در صورت لزوم نسبت به اصلاح قوانین مربوطه و

در اصل ۹۰ قانون اساسی آمده است:

«هرکس شکایتی از طرز کار مجلس یا قوه مجریه یا قوه قضائیه داشته باشد، می تواند شکایت خود را کتباً به مجلس شورای اسلامی عرضه کند. مجلس موظف است به این شکایات رسیدگی کند و پاسخ کافی دهد و در مواردی که شکایت به قوه مجریه یا قوه قضائیه مربوط است رسیدگی و پاسخ کافی از آنها بخواهد و در مدت متناسب نتیجه را اعلام نماید و در موردی که مربوط به عموم باشد به اطلاع عامه برساند.»

باتوجه به محتوای این اصل کمیسیون مربوطه که از ۳۰ نفر از نمایندگان تشکیل می گردد و دارای بخشهای گوناگون و تشکیلات و سازماندهی مناسبی است مسئولیت بسیار خطیر و حساسی را در رابطه با قوای ۳ گانه و شکایت از طرز کار آنها و رسیدگی به تظلمات را به عهده دارد.

مجلس و اصل ۹۰ ملجاً و مأوای مردم به حساب آمده و تکیه گاه مردم در رسیدگی به شکایات و تظلمات آنهاست و باید در هر مورد رسیدگی لازم را مبذول و جواب مردم را بدهد و قصور و تقصیر و سهل انگاری در این باب باعث سلب اعتماد مردم و افت حیثیت و اعتبار نظام و مجلس خواهد بود.

اصل ۹۰ جنبه تشریفاتی و صوری و سرگرم کننده ندارد بلکه مسئولیت دارد و گزارش لازم را در هر باب در صورت لزوم باطلاع عموم می رساند و از تریبون مجلس اعلان می دارد. و در حقیقت نحوه رسیدگی

قانون دیوان محاسبات پیشنهاد لازم را ارائه نماید.

بدیهی است در کلیه انواع جرم، مجازاتها یکسان نیست و ما نباید اصول را تضييع کرده یا پایبند فروع باشیم. لذا بسیاری از پرونده های جزئی و قابل گذشت را باید در مراحل اولیه اغماض نمود و یا با تذکر، اخطار، احضار، توبیخ کتبی و یا شفاهی و یا مانند آن موأخذ نمود و از تکرار آن جلوگیری بعمل آورد و اما در آنجا که واقعاً حقی ضایع شده و کارها به فساد می رود با برخوردی جدی تر و قاطع تر اقدام نمود و چه بسا در این رابطه لازم است اختیارات دادستان و رئیس دیوان و یا هیأت مستشاری و هیئت تجدیدنظر تقویت شود و در موارد غیر ضرور و فروعی و یا تخلفات صوری و غیر ریشه ای و تحت شرایطی پرونده مختومه گردیده و گزارش ها بر این اساس ارزیابی شود و محتواها و شرایط نیز منظور شود و این از اختیارات مراجع ذیصلاح و شایسته و مسئول در دیوان باشد. اما در مراحل دیگر مسائل به صورت بسیار جدی تر پی گیری و تعقیب گردد تا هم کار ساده تر و آسانتر شود و هم مفیدتر و مؤثرتر و الاً با گستردگی کار و کمبود نیرو خود دیوان نیز غرق در مسائل جزئی، روزمره، غیر ضرور و دست دوم و سوم خواهد شد و مجالی برای رسیدگی به مسائل اصلی و ریشه ای باقی نخواهد ماند و در نتیجه نظام و کشور ضرر خواهند نمود.

کمیسیون
مجلس

به شکایات مردم از کار قوای سه گانه و احقاق حقوق مردم دو راه دارد:

الف - از راه مراجعه به دادگاه صالحه و طرح شکایات در مراجع قضائی.

ب - از طریق باخبر کردن مردم و نمایندگان مجلس و یک مرجع صالح حقوقی که جنبه معنوی، اعتباری، مردمی و اخلاقی خواهد داشت و خود اعلان مسأله و طرح آن در مجلس و یک مرکز وظائف نمایندگان در این رابطه و شیوه ها و متدهای لازم برای نظارت، به فرصت و مجال بیشتری نیاز دارد. که امید است اندیشمندان و صاحب نظران و حقوقدانان در بیان آن قدمهای مؤثر بردارند اکنون با بیان قسمتی از فرمان امیرالمؤمنین (ع) به مالک اشتر مطلب را به پایان برده، امید است خداوند متعال به همه ما توفیق آگاهی، خدمت گزاری و وظیفه شناسی عنایت فرماید.

و تحفظ من الاعوان فان احد منهم بسط يده الى الخيانة الجتمعت عليه اخبار عيونك اکتفیت بذلك شاهداً فبسطت عليه العقوبة فی بدنه و اخذته بما اصاب من عمله ثم نصبته بمقام المذله و وسمته بالخيانة وقلدته عارالتهمة^۸.

[علاوه براینکه باید در گزینش و انتصاب یاران و کارگزاران و بازرسان و عیون دقت لازم مبذول داشت و اهل امانت و صدق و حق و وفارابه کار گماشت و به فرصت طلبان و عافیت خواهان و

تبهکاران مجال نداد و... باید انصار و یاران را کاملاً تحت نظر داشت] و بر اعمالش نظارت کرد، و اگر دستشان به سوی خلاف و خیانتی باز شد و بازرسان و گزارشگران گزارشی را در این رابطه ارائه کردند، به شهادت آنها اکتفاکن و خیانتکاران را زیر تازیانه عقوبت بگیر و خوارش گردان و آرم و نشان ننگ و خیانت بر پیشانیشان بگذار تا درس عبرتی باشد.

پی نویس ها:

- (۱) صحیفه نور جلد ۱۹ ص ۷.
- (۲) صحیفه نور جلد ۱۹، ص ۷.
- (۳) از پیام معظم له به مجلس چهارم.
- (۴) به فصل نهم قانون برنامه و بودجه تحت عنوان نظارت از ماده ۳۴ تا ۳۸ مراجعه شود. در ماده ۲۲ و ۲۳ نیز به دو مطلب مهم و اساسی اشاره شد: الف - طبقه بندی مهندس... ب - تنظیم معیارها و استانداردها.
- (۵) ماده ۳۶ و ۴۱ قانون برنامه و بودجه.
- (۶) اصول ۵۴ و ۵۵ قانون اساسی.
- (۷) به صورت مذاکرات مجلس خبرگان قانون اساسی جلد ۲ جلسه ۵۲ ص ۱۱۴۴ به بعد مراجعه شود.
- (۸) نهج البلاغه فیض الاسلام، فرمان مالک اشتر، ص ۱۰۱۲.

